

Түслик Арал бойларында эпизоотиялардың эпидемияға айланыу себеплери хәм эпид потенциялы хаққында

Сейтназаров С¹., Хайтбаева С¹., Қутлымуратов Е²., Муйнақбаев Ж¹

Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик университети¹

ТашМПИ нөкис филиялы²

Өткир жуқпалы кеселликлердің келип шығыу себеплерин үйрениу Орта Азия еллеринде ерте дәуірлерден-ақ басланған. Буннан мың жыллар алдын жуқпалы кеселликлердің келип шығыуын, оның тийкарғы себеплерин Абу Али Ибн Сино (980-1034жж) өзи жасаған дәуірлерде үйренип өзиниң «медцина нызамлығы» деген мийнетинде жуқпалы кеселликлерге кеңнен тоқтап өтеди.

XX-әсирге келип оба (чума) кеселлигиниң эпидемиялары, келип шығыу себеплери илимий жақтан изертленип оның патологиялық белгилери, клиникасы, емлеу усыллары илимде тастыйықланды хәм усы кеселликтен қалай сақланыу кереклиги хаққында жаңа илимий мағлыұматлар пайда болды.

Академик Д.К. Заболотный болжаулары бойынша оба кесели тәбияттағы кемириушилер кеселлиги болып оның бактериясы дәслеп кемириушилер арасында эпизоотияны пайда етеди, соң кемириушилерден адамларға өтип эпидемияны келтирип шығарады..

Түслик Арал бойларында 25 ке жақын түрдеги кемриушилер хайуанлар оба кесели менен аўырады хәм эпизоотияларды келтирип шығарады. Әсиресе кемириушилер ишинде күнделикли турмысымызда жийе гезлесетуғын үй-тышқаны, егеу қуйрық тышқаныларда бар болып олар адам жасайтуғын жерлерде жасайтуғын синантроп хайуанлар болып кең тарқалған түрлерге киреди.. Булардан басқа басқа қоянлар сайғақлар, кийиклер хәм үй хайуаны саналған түйелерде оба кесели менен аўырып эпизоотияларды пайда етеди..

Түйелердеги оба эпизоотиясы аўырған ямаса өлген түйени сойғанда, терисин сыйырып алып, гөшин бөлеклегенде оба бактериясы адамға жарақатланған тери арқалы жуғыу мүмкиншилигине ийе болып эпидемияны келтрип шығарады.. Мысалы 1927-жылы апрель айында 5-семьяда 11 адам оба кесели менен аўырған (жанқора батыс Қазақстан). Олардан 4 адам аўырыу түйени сойған, қалғанлары түйениң гөшин хәм терисин услаған, шала пискен гөш жеген. Сол 11 адамның 9 адамы өлген усы адамларда оба кеселиниң диагнозы бактериологиялық жақтан изертленип, анализленип тастыйықланған (О. Голлер, Т. Сасыкина. 1927).

Түйелер өзлерине обаны кемриушилерден кемириушилер бүргелери арқалы жуқтырады. Кемириуши хайуанлардың эктопаразитлери болған бүргелер, кенелер оба кеселлигиниң бирден-бир өткериушиси болып саналады.

Түслик Арал бойларында оба кесели эпизоотиясы 5-10 жылдан Қызылқум шөллеринде тәкираланып турады. Ал оба эпидемиясы 1923, 1924 хәм 1947 жыллары дизимге алынған. (Кенжебаев х.т.б. А.Я 1989 ж)

Илимий мағлыұматларда оба кеселинің соңғы ұакытлары эпидемиясынан Уганда да , Перуда, Зайрда, Монголия да хәм Американың штатларында жийе-жийе жәбир көрип атыр.

Оба кесели эпид потенциалы бизиң регионда төмен деп айтыўға болмайды,себеби Түслик Арал бойлары хәзирги ұакытта үш үлкен шөлдин Қызылқум,Үстүрт хәм Аралқум ортасында жайласқан. Бул шөллердин биоценозында сутемизиўшилер ишинде доминант түрлер кемириўшилер болып есапланады.Соның ушында халкымыздың санитариялық эпидемиологиялық жағдай қағыйдаларына бойсынып жасаўы саламатлық дереги есапланады.